

„Looduse universaal-biblioteek“: raamatusarja juhtumiuuring

Piret Pärigma

Teesid: Artiklis on vaatluse all kirjastuse Loodus (1920–1940) raamatusari „Looduse universaal-biblioteek“ (1927–1931), mida võib lugeda esimeseks järjepidevalt ilmunud täiskasvanutele mõeldud tõlkekirjanduse sarjaks Eesti Vabariigis. Tuginedes arhiivi- ja ajakirjanduslikule materjalile, kirjastuse Loodus kirjastatud väljaannetele ning kaasaegsete mälestustele, püüan rekonstrueerida sarja tervikloo ning mõtestada selle rolli kirjastuse Loodus arengus ja Eesti tõlkeloos. Selleks annan lühikese ülevaate kirjastusest Loodus ja tema tegevustest ilukirjanduse väljaandmise kontekstis Eestis, avan sarjale seatud ootuseid ja müügistrateegiat, analüüsin sarjas ilmunut, tutvustan ilmunud tõlgetega seotud isikuid ja poleemikat. Huvitava pilgu lugejaskonnale ja selle arvamusele sarjast ning kirjandusest üldisemalt lubavad heita sarja algusaastatel ilmunud ankeetküsitluse analüüsid.

Võtmesõnad: kirjastus Loodus, LUB, 1927–1931, raamatusarjad, ilukirjanduse väljaandmine, ilukirjanduse tõlked

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v26i33.24141>

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi loomine 1918. aastal tõi muuhulgas kaasa suured muutused kultuuri- ja keelemaastikul. Kiire arengu taganttõukajaks kirjandus- ja kirjastusturul sai eesti keele sätestamine riigikeelena¹ ning sellega seoses emakeelse hariduse nõue ja kirjavara vajadus. Just tühimik koolikirjanduses oli ka kirjastuse Loodus asutamise peamiseks ajendiks. Algselt vaid õppekirjandusele keskendunud kirjastusest kasvas aga välja maailmasõdade vahelise perioodi Eesti Vabariigi suurim ja edukaim kirjastus. Kirjastuse esimeseks sammuks täiskasvanutele suunatud ilukirjanduse tõlgete turule sisenemisel sai 1927. aasta viimasel päeval ilmumist alustanud tõlkesari „Looduse universaal-biblioteek“ (LUB).

Kuigi valminud on Looduse väljaannete bibliograafia (Annus 2010) ning avaldatud on mõningaid käsitlusi kirjastusest ja selle juhust Hans Männikust (nt Tarik 2010; Talvik ja Kangur 2015), ei ole kõikehõlmavat ülevaadet kirjastuse, selle töötajate ega sarjade kohta ilmunud. Ka käesolev artikkel käsitleb vaid väikest seni uurimata osa kirjastuse Loodus tegevusest, selle esimest ilukirjanduslikku sarja LUB. See aspekt ei ava meile

¹ Asjaajamise ametliku keelena leiab eesti keel esmakordselt märkimist novembris 1918 Ajutise Valitsuse määrusega, riigikeeleks sai 4. juunil 1919 Asutava Kogu korraga ning põhiseadusega sätestati riigikeele staatus 1920. aastal (Tomusk 2019).

mitte ainult ühe sarja väljaandmisega seotud üksikasju, vaid pakub ka üldisemat infot kultuuri-, kirjandus- ja tõlkevälja kohta 1920.–30. aastate vahetusel.

Kirjastus Loodus Eesti raamatuturul

Kirjastusühisuse Loodus registreerimise palve esitati Tartu-Võru Rahukogule 26. augustil 1920 ning sellele on alla kirjutanud Hans Männik, Jaan Rumma, Aleksander Audova, Artur Bach, Gustav Wilberg (hiljem Vilbaste), Johannes Piiper ja Johannes-Woldemar Weski (Siseministeerium 1920–1923, 1) – kõik asutajad olid kas Tartu Ülikooli tudengid või vilistlased ning tegutsemas või tegutsenud õpetajana. Asutajad olid kindlad, et Loodus peab kirjastama ainult loodusteadusse ja selle abidistsipliini-desse puutuvaid teoseid (Männik 1931, 238). 1922. a lõpus esitati Kaubandus-tööstus-ministeeriumile palve kirjastustegevuse jätkamiseks osauhisusena ning põhikirja lisandusid loodusteaduse abiteadustesse puutuvad tööd, ajakirjade ja ajalehtede väljaandmine ja teadusliku, eeskätt kodumaa uurimisse puutuvate kirjutiste toimetamine (Majandusministeerium 1922–1939, 1–2). Ilukirjanduslike teoste väljaandmise plaani siis veel ei olnud ning kuigi algupäraste ilukirjanduslike teoste järjepideva väljaandmisega tehti algust juba 1926. aastal (veelgi varem oli ilmunud paar luulekogu ning üksikud loodustemaalised tõlkeramatud lastele), leiab vastav eesmärk põhikirjas fikseerimist alles 1938. aastal (samas, 69).

Kirjastuse juhiks sai tollane zooloogiastudent Hans Männik (1893–?). Tema ärivaist ning kirjastuse edu õpperaamatute kirjastamisel, samuti majandusraskuste tõttu muutunud kirjastamis- ja raamatuturg aitasid kaasa Looduse repertuaari laienemisele ja kirjastuse arenemisele suurimaks ja edukaimaks kirjastuseks Eestis. Männik (1931, 238–239) on ise Looduse alg- ning arenemispäevi võrrelnud kündmata mulda sattunud seemnekese idanemiskäiguga, millest ajapikku kujunes „viljaküllane nurm“. „Eriti ulatusrikka tegevuse“ perioodina nimetab ta aastaid 1925–1931, mil kirjastati eri valdkondade õppe- ja teaduslikke käsiraamatuid, anti välja ilukirjanduslikke tõlkesarju „Looduse universaal-biblioteek“ ja „Looduse kroonine romaan“, algatati romaanivõistlus ja hakati avaldama selle võidutöid, tehti eeltöid „Eesti entsüklopeedia“ vihkude väljaandmiseks ning täideti noorsookirjanduse alal valitsev tühimik „Looduse kuldraamatu“ sarjaga. Oma tegevusaja jooksul 1920–1940 ilmus kirjastuselt üle 2000 raamatu (Möldre 2012a, 30), millest ligi 500 nimetust kuulusid tõlkelise ilu- ja laste- ning noorsookirjanduse valdkonda.²

Looduse ja Männiku tegevuse mastaapsus ja mõju (tõlke)kirjanduse väljaandmisele Eestis vääriskid eraldi uurimistööd, käesolevas artiklis keskendun aga vaid sarjale „Looduse universaal-biblioteek“.

2 Andmed põhinevad Eesti Rahvusraamatukogust saadud ilukirjanduslike tõlgete väljavõtul aastatest 1918–1940.

LUBi olulisus tõlkekirjanduse väljaandmise kontekstis Eestis

Kui 1920. aastate algul oli tõlkeilukirjanduse väljaandmine Eestis väiksearvuline ja 1920. aastal ilmus 68 nimetust, siis 1927. a ilmus juba 110 ning 1928. a 142 nimetust (Möldre 2012b, 96). Aastatel 1930–1934 järgnes tõusule aga ülemaailmsest majanduskriisist tingitud langus: nt 1932. a 84 nimetust (samas). Aastast 1918 kuni 1940. aastate I pooleni ilmus ilukirjanduse tõlkeid 29 keelest, kokku 2337 nimetust (Möldre 2012a, 36).

Arvestamata näidendite väljaandmisele spetsialiseerunud kirjastusi, võib öelda, et tõlkelist ilukirjandust andsid Eestis välja ligikaudu 20 püsivat kirjastust, arvestatavamad neist Loodus, Eesti Kirjanduse Selts, Noor-Eesti, Eesti Kirjastuse Kooperatiiv, Varrak (hilisem Varak), Valik. Vaadeldud perioodi iseloomustab ka tõlgete koondamine sarjadesse, mille seas leidub väga erineva sisu ja tasemega valikuid (Möldre 2012a, 35). Ka Loodusel ilmus 90% ilukirjandusest eri sihtrühmadele suunatud sarjades (samas, 30), neist esimeseks oli „Looduse universaal-biblioteek“. Näiteks 1928. a Eestis väljaantud tõlkeilukirjandusest ligi neljandik (33 nimetust) ilmus LUBis, kui aga vaadata kogu LUBi ilmumise perioodi (1927–1931), ei olnud Loodusele enam ilukirjanduslike tõlkeoste turul vastast, neilt ilmus u 30% nimetuste koguarvust.

LUB oli ühtlasi esimene püsiv ja kindlama ilmega rahvaraamatute sari Eestis ning sellisena eeskujuks Loomingu Raamatukogu asutamisele 1957. aastal (Kaints 1992; Hiedel [1995] 2006, 163). Sarju oli Eestis ilmunud ka enne LUBi, kuid nende numbrid ilmusid tihti ebaregulaarselt, andmed lähtekeele ja tõlkija kohta olid puudulikud ning kvaliteet kõikum. Raamatu- ja kirjandusteadlane Paul Ambur (kuni 1936. a Hamburg) on varasemate rahvaraamatusarjadena toonud esile mitmesugused „Eesti jututoojad“, Laakmanni „Meelejahutaja“ (artiklis nimetatud kui „Eesti Biblioteek Meelelahutaja“), „Eesti Rahva-Biblioteegi“ (54 numbrit aastatel 1880–1888, väljaandja Schnakenburg), 20. sajandi algul ilmunud ajalehtede tasuta kaasanded ning „Noor-Eesti“ rahvaraamatud (kolm originaal- ja neli tõlketest 1913–1915), sarjad kirjastustelt Odamees (10 raamatut rahvaraamatu sarjas 1918–1924) ja Elu (27 nimetust lugemisvara sarjas 1926–1930). 1927.–1928. a püüdsid sinsele turule odavate sarjadega („Uuem kirjandus“ ja „Unioni“ ilukirjanduslik seeria) tungida ka Läti ärimehed (Hamburg 1931).

Lisaks Amburi nimetatutele oleks paslik 20. sajandi sarjadest mainida Eesti Kirjanduse Seltsi Rahvakirjanduse toimkonna väljaandeid (1908–1929, 14 tõlget) ning „Noorsoo kirjavara“ sarja oma allseeriatega („Maailmakirjanduse seeria“ tõlkeseerias (1922–1929) ilmus 29 nimetust ning „Noorsoo jutukirjastiku“ allseerias (1926–1929) 17 nimetust), samuti Johannes Aaviku „Keelilise uuenduse kirjastikku“ (1914–1928, ilukirjanduse tõlkeid 30 nimetust).³

³ Loetletud Eesti territooriumil pikemalt kui ühe aasta ilmunud sarjad, v.a näitekirjandus. Allikad: Ennosaar 1996; Möldre 2023.

LUBile seatud eesmärgid ja ootused

LUBi eesmärki esitletakse lugejale sarja esimese numbri, John Galsworthy „Esimene ja viimane“ (LUB nr 1, 1927) tagakaanel: „tutvustada eesti lugejaskonda välismaade parimate ilukirjanduslikkude uudisteostega“, mida suurem osa lugejaid pole seni saanud lugeda „nii välisraamatu kalliduse kui ka keelte puuduliku tundmise tõttu“. Rõhutatatakse, et „oma odavuse tõttu on LUBi numbrid kättesaadavad isegi kõige kehvemale lugejale“ ning seda, et odava „rahvaraamatu-seeria“ püsijäämine sõltub vaid lugejatest endast.

Pikemalt kirjutatakse LUBist kui uuest odavast raamat-ajakirjast ja selle tellimise tingimustest ajakirja Kirjanduslikke Uudiseid 1928. a märtsi numbris (väljaandja Loodus, toimetaja Männik). Seal tõdetakse, et vaatamata teiste kirjastuste ebaõnnestunud katsetele on Loodusel julgust üliodava hinnaga järjekindlalt ilmuvat moodsa väliskirjanduse raamat-ajakirja välja andma hakata, sest „tõlkekirjanduse soetamise alal on teotsetud seni enamikult vanema ilukirjanduse tõlkimisega, kuid needki on tihti juhuslikult valitud, muukeelseist tõlkeist, suuremalt osalt saksakeelseist, ümber pandud, keelelt konarlikud, täites seega oma ülesannet puudulikult ja ebamääraselt“ (Kirjanduslikke Uudiseid 1928, 1). Artiklis lubatakse, et sarja antakse välja vähemalt kaks aastat ning et selles avaldatakse „enam-vähem kõik tähelepanuosaliseks saanud teosed“:

Selleks on K.o/Ü. „Loodus“ ühendusse astunud tähtsamate välismaa kirjastajatega ja muretseb tõlgeteks teoseid kohe peale nende ilmumist, et meie lugejail ei tuleks aastaid oodata, enne kui avaneb võimalus tööd tõlkes lugeda. Tõlgete korralikkusele paneb K.o/Ü „Loodus“ erilist rõhku, lastes neid teha täiesti asjatundjatel ainult algkeelest, et originaali keeleline ilu ja sisuline külg kuidagi ei kannataks. (Kirjanduslikke Uudiseid 1928, 1)

Sarjale seatud laiemad kultuurilised eesmärgid tulevad esile 16. aprillil 1928. a Vanemuise teatris toimunud K-Ü Looduse kirjandusõhtul lausunud Johannes Aaviku sõnades:

Kui „LUB“ õnnestub, täites need lootused, mis kirjastus temale paneb, siis on „Loodus“ saavutanud mitte üksi teatava isikliku võidu, vaid ka teinud hinnatava teene eesti raamatukultuuri tõstmise alal: ta harjutab inimesi, ka kõige kehvemaid, raamatuid ostma, koguni paljusid niisuguseid, kes muidu kunagi kergesti ei oleks hakanud ise raha välja andma mõne novellikogu või romaani eest. Raamatu odavus on see, mis niisuguseile peab külge pookima selle harjumuse. (Aavik 1928, 2)

„Suurte hulkade lugemisele tõmbamisel“ peeti lisaks odavale üksiknumbrile oluliseks ka väikesekaustalist formaati, mis on sobiv „igalpool tarvitamiseks, näiteks suvel rohelisse sõitmise puhul või jälle raudteevagnis“ (Päewaleht 1928a). LUB mahtuski

muretult palitutaskusse ära: vihiku laiuseks oli 11 cm, kõrguseks 17,5 cm, ning hind oli LUBil soodne, üksiknumber maksis 25 senti, aastane tellimishind 12 krooni.⁴ Räimekilo eest pidi Tartus 1928. a välja käima 32 senti, kilo rukkileiba maksis 21 senti ja liiter piima 13 senti. Palka sai meessoost tööstustööline 1928. a keskmiselt 26–31 senti tunnis, nais-tööline 16–20 senti (Riigi Statistika Keskbüroo 1937, 235, 241–247). Noore ametisse astunud algkooliõpetaja kuutasu oli 90 krooni (Riigi Teataja 1928). Seega oli LUB tõesti odav väljaanne, eriti arvestades sellega, et ilukirjanduslike teoste hinnad kõikusid Eestis tavaliselt 2–5 krooni piirides, odavamad väljaanded maksid 50 senti kuni üks kroon (Puksoo 1973, 201).

Odava hinna kõrval mängis olulist rolli ka LUBi levitamisstrateegia, mille olulisi-maks osaks oli ettetellimise võimalus. Korraldati kampaaniaid, kus aastatellimuse hinna tasunud tellijad said tellimishinna ulatuses valida tasuta raamatuid Looduse nimestikest, tellijate vahel loositi välja tasuta koduseid raamatukogusid⁵ ning korraldati kirjanduslikke õhtuid. Olulist rolli mängisid ka reklaam ajalehtedes ning lai müügi-võrk (väljaannet sai osta ajalehemüüjalt, raamatukauplusest, Eesti Raudteelt, Tartu ja Türi jaamas ka raamatukapist (Kirjastus-osaühisus Loodus 1931–1932). LUBi kasutati oskuslikult ka platvormina teiste Looduse sarjade ja teoste, nt kroonise romaani ja romaanivõistluse auhinnatud romaanide reklaamiks.

Värvati ka nn kaastöölisi-tellimisvastuvõtjaid, kes said 5% tellijatelt kasseeritud summadest, omal valikul Looduse raamatuid etteantud nimestikust ja vastavalt tellimuste arvule võimalusi reisipiletite loosimisel osalemiseks; samuti rõhutati nende panuse kultuurilist tähtsust: „[. . .] iga lugejaga, kes võidetud LUB'i ringi, on tehtud samm edasi rahva vaimlises arendamises“ (Looduse Universaal Biblioteegi Talitus 1928, 5–6). Püüti soodustada ka lugemisringide tekkimist ametiasutustes, koolides jm kohtades, tuues üheks koostellimise eeliseks odavama saatekulu (Kirjanduslikke Uudiseid 1928, 2).

LUBis ilmunud teosed

LUB alustas ilmumist 1927. aasta viimasel päeval ning ilmus 1931. a lõpuni. Sarja vastutavaks ja tegevtoimetajaks oli Hans Männik isiklikult. Uus number ilmus alguses igal laupäeval, aastas kokku 52 numbrit. Üksiknumbri maht oli tavaliselt 62–64 lk. Alates 1930. a II kvartalist ilmusid topeltnumbrid kaks korda kuus ja vahel isegi kolmik- ja neliknumbrid.

4 1931. a ehk numbrist 157–158 oli aastaseks tellimishinnaks 5 krooni.

5 Kui aastatellijad said vabalt valida raamatuid nimestikust, mis sisaldas üle 125 ilu- ja populaarkirjandusliku teose, siis tellijate vahel loositavate raamatukogude sisu pole Kirjanduslikes Uudistes avatud ei reklaamis (nt nr 38, lk 3) ega loosimistulemuste juures (nt nr 40, lk 2).

Kokku ilmus sarjas 109 teost 180 numbris, neist viis Eesti autoritelt (Johann Sepp, Artur Adson, Bernhard Linde, Richard Janno, Betti Alver). Tõlketeoseid ilmus LUBis 80 autorilt, tõlgituna 11 keelest (vt tabel).

Tabel. Sarjas ilmunud nimetuste ning autorite jaotus lähtekeele ja -kirjanduse alusel ning lähtekeelest/-kirjandusest tõlkinud tõlkijate arv⁶

Lähtekeel ja -kirjandus	Nimetuste arv	Autoreid	Tõlkijate arv lähtekeelest/-kirjandusest
inglise	31	20	16
ameerika	9	3	3
briti (sh šoti ja walesi)	19	14	12
iiri	1	1	1
india	1	1	1
kanada	1	1	1
saksa	16	13	9
austria	3	3	2
baltisaksa	2	2	2
saksa	10	7	6
šveitsi	1	1	1
prantsuse	17	15	10
vene	13	9	5
ungari	7	5	1
rootsi	5	5	3
soome	5	4	4 (2) ⁷
läti	4	4	3
norra	2	2	2
tšehhi	2	2	1
poola	1	1	1

Mainimist väärib, et inglise keel kujunes 1920. aastate teisest poolest alates sõdadevahelise perioodi juhtivaks lähtekeeleks, seda just ajaviitekirjanduse tõlkimise kasvu mõjul: kui 1927. a anti välja 19 nimetust, mille lähtekeeleks inglise keel, siis järgmisel aastal juba 31 nimetust (Möldre 2012b, 95–96), kusjuures 10 neist LUBis. Järgnes saksa

6 Jaotusest on välja jäetud LUB nr 15 „Muinasseiklusi: rahvamuinasjutte mitmesuguste muinasjutukogude järel“, kuna väljaandel pole märgitud ei lähtekeelt ega tõlkijat, ning Eesti algupärased teosed.

7 Tõlkijanimesisid 4, isikuid nende taga 2.

keel, prantsuse ja vene keelest tõlgiti juba üle kahe korra vähem kui saksa keelest, neile omakorda järgnesid soome keel ja skandinaavia keeled (Möldre 2012a, 36).

LUBis avaldati nii autoreid, kes olid Eesti lugejaile juba tuntud, nt Arthur Conan Doyle, August Strindberg, Henrik Ibsen, Anatole France, Guy de Maupassant, Émile Zola, H. G. Wells, Rudyard Kipling, Nikolai Gogol, Bernard Shaw jt, kui ka täiesti uusi nimesid siinsel kirjandusturul: Aldous Huxley, Aleksandr Grin, Aleksandr Jakovlev, Berta Ruck, D. H. Lawrence, David Garnett, George Sand, Gustaf af Geijerstam, Hilja Valtonen, Ilja Ehrenburg, Jaroslav Hašek, Joseph Conrad, Lajos Zilahy, Lowell Thomas, Ricarda Huch, Stefan Zweig, Walter Flex. Autoreid, kelle ainsaks eestinduseks on jäänudki tema LUBis avaldatud teos, on 13, nt Jules Barbey d'Aureville („Önn roimas“), Marcel Prévost („Julienne'i abielu“), Dezső Szabó („Muinaslood naervast inimesest“), Rudolf G. Binding („Surematus“), Per Hallström („Okasroosike“).

11 sarjas avaldatud autorit on pälvinud Nobeli kirjanduspreemia (Anatole France, John Galsworthy, Knut Hamsun, Verner von Heidenstam, Hermann Hesse, Rudyard Kipling, Selma Lagerlöf, Władysław Reymont, Bernard Shaw, Frans Eemil Sillanpää, Rabindranath Tagore), seitse neist olid juba tõlketee avaldamise ajal laureaadid. 1939. a Nobeli preemia pälvinud Sillanpää pidas ise oma parimaks ja armsaimaks teoseks lühiromaani „Hiltu ja Ragnar“ (Uus Eesti 1939), mille tõlge ilmus LUBi sarja kolmanda teosena.

Kui alguses kinnitati, et sarjas avaldatakse vaid värskemaid kirjandust, siis 1928. aasta lõpus enam teoste uudsust ei rõhutata. Päewalehes (1928b) ilmunud artiklis toonitatakse, et LUB pakub väärtuslikku, aga „mõnusat valikut“ maailmakirjandusest. Kindlasti mõjutas seda valikut Eesti liitumine Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooniga 1927. aastal, mis nõudis tõlkeloa hankimist ja autoritele tasumist (Möldre 2012a, 36). Vaatamata sellele püüti siiski avaldada eelkõige uuemat kirjandust: u kaks kolmandikku sarjas ilmunud teostes olid lähtekeeles esmakordselt ilmunud 20. sajandil (sh u neljandik 1920. aastatel), neljandik teostest 19. sajandi teisel poolel ning seitse 19. sajandi esimesel poolel. Eraldi väärib märkimist V. J. Gregri⁸ „Latvia kuningas“, mis ilmus Karl Abeni tõlkes originaalteosega samal aastal (1928). Valtoneni „Ära hõiska enne õhtut“, Thomasi „Merikurat“ ning Zsigmond Móriczi „Härras-mürgel“ ilmusid LUBis kaks aastat peale lähtekeelse teose ilmumist.

Mõningad sarjas avaldatud teosed olid aga eraldiseisva raamatuna või ajakirjanduse joonealusena eesti keeles juba ilmunud. Kui Andrievs Niedra „Nälg ja armastus“ (LUB nr 32, tlk Mart Pukits) ja Louis Bousсенardi „10 000 aastat jääs“ (LUB nr 26, tlk Olaf Rood) ilmusid LUBis redigeeritud tõlkes, siis teised tuvastada õnnestunud varem ilmunud teosed (kokku kaheksa nimetust) said LUBi jaoks uue tõlke. Miks avaldati sarjas

---

8 Pseudonüümi taha peitusid läti autorid Valdis Grēviņš ja Jānis Grīns.

juba varem eestindatud töid, saab vaid oletada. Põhjuseks võis olla autori või teose populaarsus, varasema tõlke puudulikkus või kulude optimeerimine tõlke taaskasutamise abil. Kindlasti mõjutasid valikut ka sarja tihe ilmumisgraafik, tõlkijad ja nende soovitud. Looduse ärijuhi ja tõlkija Jaan Kangilaski kiri literaat-tudengile August Palmile 1929. aastast lubab oletada, et tõlkijatel oli sarjas ilmuvate teoste valikul arvestatav mõju. Kirjas annab Kangilaski Palmile nõu: „Tõlge Lubile võiks olla muidugi ka humoristlik, veste laadiline, nagu kirjutad, ja kui ühest ei piisa, siis võiks ka paar tükki sobida ühte LUBi numbrisse“ (Kangilaski 1921–1929, 15).⁹

Tõlkijatest ja tõlgetest

Sarjas ilmus tõlkeid 45 tõlkijalt.¹⁰ Tõlkija ja tõlke andmed on raamatus üldjuhul ammendavalt välja toodud. Esimeses 13 LUBi numbris on tõlkija nimi esitatud tiitellehe pöördel, järgnevatel tiitellehel. Üldjuhul on raamatus esitatud info ka lähtekeele kohta.

Kuigi LUBi tutvustustes lubatakse, et „tööd on ümber pandud algupärasest keelest isikute poolt, kelle nimed pole meie kirjandusalal tundmatud“ (Päewaleht 1928a), ilmneb lähemal vaatlusel, et nii see siiski alati ei olnud. LUBi ilmutamissageduse tõttu vajab kirjastus pidevalt uusi tõlkeid ning ei saanud seetõttu alati tõlkijaid valida, vaid pidi vastu võtma ka juba tõlgitud teoste käsikirju ning pakkuma tõlketegevusega alustamise võimalust või ajutist tegelemist mitmetele huvilistele. Kuid see ei tähendanud, et tõlked kontrollimatult trükki saadeti – kõik käsikirjad läbisid kirjastuse kontrolli ja korrektuuri.

Mitmetele tõlkijatele sai LUB esimeseks proovikiviks (nt Aleksander Känd, Anna Mägi, Marta Viidalepp). Jaan Kangilaski ja Adelaide Lemberg olid enne avaldanud vaid ühe tõlke. LUBis ilmusid esimesed ilukirjandustõlked ka Looduse romaanivõistluse laureaadidelt, kirjanikelt Leo Anveltilt ning Rudolf Sirgelt. Hilisemad kirjandusteadlased ja tõlkijad Aleksander Aspel ning Alfred Kurlents alustasid õpingute kõrvalt tõlkijategevust samuti just LUBis 1929 a. Kokku ilmus LUBis Kurlentsilt viis, Aspelilt kolm tõlget. Alfred Suik, hilisem võõrleegionär, tegi oma esimesed tõlked LUBile 1928. a, mil LUBi juures oli lühikest aega ametis kirjandusteadlane Daniel Palgi, Suigi koolivend Räpinast.

Nagu lubatud, ilmus sarjas tõlkeid aga ka juba tuntud nimedelt, nt Ants Oras, Artur Adson, Marta Sillaots, Bernhard Linde, Otto Treu ning kirjastuses Elu mitmeid tõlkeid avaldanud August Herms. Tarzani lugude tõlkijana võis lugejatele tuttavaks nimeks olla

9 Ühtegi Palmi tõlget LUBi sarjas siiski ei ilmunud.

10 Eri tõlkijanimedid 47, aga nt soome keelest ilmus tõlkeid nelja nime alt, mille taga kaks isikut (J. Pöld ja A Karuste = Irene Tammekand; Aleksander Rahkama = Helmut Pürkop). Varjunimesid võis esineda veelgi, nende avamine ei mahu aga selle artikli raamidesse.

Linda Luiga (abielus Bakis). Lätikeelsete näitemängude tõlkijana oli aktiivselt tegutsenud Mart Pukits ning Ella Treffner oli varem tõlkinud Loodusele mitmeid loomajutte. Kirjanduse ja ajakirjanduse alalt olid tuntud nimed Albert Kivikas ja Georg Eduard Luiga.

Säilinud on kaks LUBi tõlkijatega sõlmitud lepingut. Artur Adsonilt ostis kirjastus Gogoli „Taras Bulba“ tõlke-käsikirja täieliku autoriõiguse 1927. a 25 000 marga eest (Kirjastus-osaühisus Loodus 1924–1936, 13) ning Mihkel Reimanilt Shaw’ teose „Heartbreak House“ tõlke 8000 marga eest (Kirjastus-osaühisus Loodus 1924–1940, 13). Kuigi „Taras Bulba“ on küll mõnevõrra mahukam (124 lk) kui „Südamemurdumise maja“ (94 lk), võib tasu erinevuse põhjuseks olla pigem Adsoni tuntus ja professionaalsus või fakt, et tõlge oli saavutanud Albert Org’i ja Eesti Kirjanikkude Liidu korraldatud maailmakirjanduse tõlgete võistlusel kõrge koha. Taaskord saab LUBi tõlkijatele makstud tasudest aimu Looduse 1931. a arveraamatutest. Numbrite 157–180 tõlkijate tasud ulatusid 60 kroonist 120 kroonini,¹¹ keskmiseks tasuks topeltnumbri eest 86 krooni (Kirjastus-osaühisus Loodus 1931–1932). See teeb reatasuks umbes 2–3 senti, mis paistab olevat selle aja tõlketuru keskmine.¹² Lähtekeel ei tundu tõlkehonoraris erilist rolli märkivat, sest nt prantsuse keelest tõlkijale on makstud tasu nii 100, 75 kui ka 60 krooni. Samuti ei tundu tasu sõltuvat kogemusest, pigem konkreetsest tõlkijast (võimalik, et tema läbirääkimis- oskustest) või teosest.

Sarja tõlkeid toimetas valdavalt Looduse keeleteoimetaja (tollase ametinimetusega korrektor) Helmut Pürkop, kelle kohta on kirjutatud, et „arvatavasti ei ole keegi teine korregeerinud rohkem eesti keeli ilmunud raamatuid kui tema“ (V. P. 1974). Teiseks toimetajaks oli tõenäoliselt Helene Purre (snd Bergmann) – seda oletust lubab kinnitada ka pildiallkiri Looduse „Raamatute tutvustajas“ (Puksov 1931, 6): „H. Bergmann. Võrdleb LKRI ja LUBi tõlkeid originaalidega ja viimistleb neid stiililt“.

Siiski sai LUBi tõlgetele osaks kriitika. Palgi sõnul teinud nii „üks kui teine“ etteheiteid, et need olevat ebatäpsed, vägivaldselt lühendatud ja vähese kirjandusliku väärtusega (Palgi 2010, 115). Ka Harald Paukson süüdistas Eesti kirjastusi „barbaarses lihtsustamise ja lühendamise kombes eestindamisel“, tuues ühe näitena välja ka LUBi: „LUB-i sundformaadile on ohverdet paljude (silmapaistvamaist Sand’i ja Ehrenburgi) teoste terviklikkus“ (Paukson 1933a, 1192). 1931. a aprilli Kirjanduslikes Uudistes tunnistab Ambur, et kuigi LUBi ja „Looduse kroonise romaani“ tõlked vastavad üldjuhul „teaduslikkudele nõuetele“, on mõni üksik erand, „kus loetavuse seisukohalt on tehtud

11 1928. aasta rahareformi kursiks oli 100 marka = 1 kroon.

12 Katiliina Gielen (2012, 263–264) on märkinud, et Marta Sillaots sai 1931. a Noor-Eesti kirjastusest Mark Twaini „Huckleberry Finni seiklused“ eest 4 senti rea kohta, Jules Verne’i „Kapteni Granti laste“ tõlke eest aga 3 senti rea kohta. Kirjastus Valik pakkus samal aastal Anna Bergmannile Hans Christian Anderseni jutu tõlkimise eest 2 senti rea kohta (Bergmann 1931, 1).

kärpeid ja moderniseeritud tiitleid“ (Hamburg 1931, 3). Lühendamine ei olnud siinses tõlkepraktikas midagi erakordset, vaid pigem levinud, nt nõudis Noor-Eesti, et Marta Sillaots lühendaks Jules Verne'i „Kapten Granti lapsi“ pikkade kirjelduste arvelt ¼ võrra (Gielen 2012, 264). Pealiskaudsel tutvumisel LUBi käsikirjadega suuremaid toimetajapoolseid väljajätte ei ilmnenud, kuid lühendamine võidi kirjustusega eelnevalt kokku leppida, nii et tõlkekäsikirjades olid kärped juba tehtud. Mahukamaid mahatõmbamisi on siiski näha Linde tõlgitud Švejki seikluste tõlgetes. Väljajätud, mis võivad osalt olla tingitud lugejate tagasisidest (vt ankeetküsitluse ptk lk 208–213), teenivad seal üldjuhul teose kõlbelisemaks muutmise eesmärki, kuid lühendatud on ka värsside tõlkeid ning pikemaid sõjakirjeldusi (Hašek 1928a, 1928b). Paljude eessõnade käsikirjades on kirjustus tõenäoliselt just formaadist tingitud mahupiirangute tõttu siiski kärpeid teinud.

Pauksoni mainitud Sandi („Kuradi mülgas“, LUB nr 41, tlk A. Andur) ja Ehrenburgi („Viis Piipu“, LUB nr 49, tlk Jaan Kangilaski) tõlgete käsikirjadesse pole mahatõmbamisi tehtud (Sand 1928; Ehrenburg 1928). „Kuradi mülka“ eessõnas on lühendamise fakt aga märgitud (vt lähemalt lk 208) ning Ehrenburgi teose puhul peeti kärpimiseks eelkõige fakti, et novellikogu „Тринадцать трубок“ 13 loost avaldati tõlkes ainult viis, nagu näha ka pealkirjast.

LUBis avaldatud tõlkeid kasutas Loodus, enamasti pisut redigeeritud kujul, ka teistes oma sarjades, nt Jack Londoni jutud ilmusid sarjas „Kirjasõna suurmeistrid“, Berta Rucki „Tema ametlik mõrsja“ (LUB 138–141) sarjas „Võluv romaan“ ning Verner von Heidenstami „Karl XII“ (LUB 92 sisaldab teosest nelja juttu) Nobeli laureaatide sarjas tervikuna.

Sarjas ilmunud teoste ees- ja järelsõnad

Ees- või järelsõna leiab 65 LUBi sarjas ilmunud teosel; nende esinemissagedust mõjutas tõenäoliselt sarja formaadist tingitud trükipoognate limiit.¹³ Pikkuselt varieerusid eessõnad poolest mitme leheküljeni. Ligi pooltel eessõnadadel on autoriks märgitud tõlkija, vahel on autor märkimata, vahel keegi kolmas (nt initsiaalid H. B. ja H. P., mis viitavad Helene Purrele – vt ptk „Tõlkijatest ja tõlgetest“). Ees- või järelsõna puudub ka sarja avanumbril ning umbes neljandikul eesti keeles esmakordselt ilmunud autorite teostel. Muuhulgas ei leia saateteksti rahvamuinasjuttude kogumikust „Muinasseiklusi“ (LUB nr 15, tõlkija märkimata), mis lugejatele 1928. aastal kõige vähem meeldis (vt lk 212). Eriilmeliste palade valikupõhimõtteid sisaldav saatetekst oleks sellele kindlasti kasuks tulnud, andes lugejatele võtme teose paremaks mõistmiseks.

---

13 Kahjuks ei ole säilinud arhiiviallikaid (kirjavahetust tõlkija ja kirjastaja vahel), kus oleks fikseeritud kirjustuse tingimused, sh eessõna või ridade/trükipoognate arvu kohta.

Enamasti on eessõnas esitatud lähteteose autori eludaatumid ning mõned faktid eluloost, tihti tutvustatakse ka tuntumaid teoseid ning suuremaid saavutusi. Peaaegu alati on peatunud autori stiilil, teose temaatikal ning tegelaskujudel. Vahel on eessõnades nimetatud autori juba eesti keeles ilmunud teoseid või varasema eestindamise fakti. Üsna sageli asetatakse autor eessõnas mingisse konteksti või antakse talle hinnang, nt „[Władysław St. Reymont] kuulub omapäralt ja temperamendilt maailmakirjanduse huvitavamate nähete hulka“ (LUB nr 60, 4), või „[Karl Hans] Strobl on [. . .] üks saksa nimekaim fantastiliste, õuduse- ja julmusejuttude autor“ (LUB nr 86, 3). Esineb ka juhte, kus tõlkija teavitab lugejat teose kergemast loomust, nt: „Kuigi ta [Marcel Prévost] töödel puudub mõnikord sügavus ja filosoofiline kaaluvus, siiski on nad huvitavad ja teravmeelsed ajavaimu kajastused“ (LUB nr 115, 3) või „Evimata eriliselt suuri kunstilise väärtusi „Naine ja hüpinknukk“ on heaks näiteks prantsuse paremast ajaviitekirjandusest“ (LUB nr 161–162, 3).

Tõlkimisest tehakse eessõnades vähe juttu. Maupassanti „Nülitud käe“ eessõnas toonitatakse, et novellid on „esitatud ületamatu osavusega ja tõlkes raskesti edasi antava valitud stiiliga“ (LUB nr 56, 2). Linde kirjutab Švejki lugude eessõnas, et „tõlkimisel tuli loobuda esialgsest kavatsusest lasta tarvitada Švejki mõnda eesti keele murra- kut ja peatusin harilikul rahvapärasel kirjakeelel. Geograafilistes nimedes olen kinni pidanud tšehhikeelsest transkriptsioonist“ (LUB nr 5, 5). Kiplingi „India juttude“ eessõnas toonitatakse, et tõlkija on „püüdnud võimalikult lähedalt edasi anda algkeele iseärasusi“ (LUB nr 34, 4).

Kahel korral on eessõnas märgitud, et tõlkes esineb originaaliga võrreldes väljajätte. Juba eelpool mainitud „Kuradi mülka“ eessõnas teavitatakse, et teos ilmub „mõne ebaolulise lühendusega“ (LUB nr 41, 2) ning Shaw' „Südamemurdumise maja“ eessõnast võib lugeda, et ära on jäetud pikk eessõna, „kus autor muu seas selgitab, et teos käsitleb inglise sõjaaegset seltskonda“ (LUB nr 44, 4). Heidenstami „Karl XII“ eessõnas informeeritakse, et teos sisaldab ühtlasemat tervikut moodustavate palade valikut „Karolingide“ kogumikust (LUB nr 92, 2). Seega on (vähemalt mõningatest) väljajätmudest lugejaid avameelselt teavitatud.

Lugejad LUBist – LUBi ankeetküsitlus ja selle analüüsid

Kuna LUB oli Looduse esimene ilukirjanduslik tõlkesari, püüti süsteemselt jälgida turu ootusi ning saada tagasisidet ilmunud numbrite sisu ja tõlgete kohta. Seetõttu ilmus kuni 66./67. numbrini (k.a) lugejate eelistuste väljaselgitamiseks iga numbril lõpus lugejaküsitluse ankeet. Ankeete kasutas Loodus ka romaani- ja võistlejate romaanide tagasiside saamiseks, teistes selleaegsetes väljaannetes/kirjastustes ei ole samalaadset praktikat õnnestunud tuvastada.

Tavapäraselt oli ankeedis vähemalt kaks küsimust (oli ka ühe või viie küsimusega ankeete). Lugejatelt uuriti, milliseid teoseid ja teemasid nad LUBi näha soovivad, millised on olnud lemmikteosed, mis mõjutas LUBi ostma või tellima, kuidas nad suhtuvad keeleuenduslike vormide sagedasse kasutamisse, mis põhjusel loevad jms. Küsiti ka elukutse, koolihariduse, vanuse, soo, elukoha ning ilukirjandusele kulutatud summade kohta. Ankeedi viimane küsimus soovis peaaegu alati hinnangut konkreetse numbriga sisule ja tõlkele.

Ankeedile vastamise virgutamiseks loosis Loodus lugejate vahel välja reisipileteid, osalemiseks tuli vastatud ankeedid saata LUBi talitusele iga kolme kuu tagant. Kuigi võimalike sihtkohtadena toodi ajakirjanduses mh välja India, Jaapan, Egiptus, Itaalia (Kirjanduslikke Uudiseid 1928, 2), ei õnnestu ankeedivastuste ülevaadete ja loosimistulemustega tutvudes küll tuvastada, et keegi oleks võitnud India- või Jaapani-reisi, pigem jäid sihtkohad Euroopa piiridesse. Põhjuseks võib olla fakt, et pileteid loositi välja proportsionaalselt saabunud ankeetidega.¹⁴ Esimeseks vastuste esitamise tähtpäevaks, 13. aprilliks 1928 laekus Loodusele 2596 komplekti vastatud ankeete (J. K. 1928, 3). Loosimine viidi läbi 15. aprillil kirjanduslikul õhtul Vanemuise teatris, kus lisaks ettekannetele oli kavas ka mitu pilti vahva sõduri Švejki seiklustest Vanemuise truppi esituses (Kaja 1928). Järgmisteks loosimisteks laekunud ankeedivastuste hulk vähenes ning kuna põhjus arvati peituvat faktis, et lugeja ei julge välisriiki reisile minna, hakati lugejatele pakkuma ka „elukinnituse poliise“. See aga ankeedisaatmist ei elavdanud. 16. aprillil 1929 toimus viimane loosimine ning lugejatele anti teada, et kuna „väikese tagasisaadetud ankeetlehtede arvuga ei saa taotella neid sihte, mis alul üles seatud, siis kaotab edaspidi mõtte ankeedi vastamise virgutamiseks välja kuulutatud reisipiletite loosimine“ (LUB nr 68/69, 128).

LUBi tagasisideankeetide vastuste analüüsid ilmusid ajakirjas Kirjanduslikke Uudiseid ning esimeseks loosimiseks saabunud ankeedivastuseid tutvustati ka ajalehtedes (nt Rahva Sõnas). LUBi lugejateks olid ankeetandmete põhjal 79% ulatuses mehed. Kirjanduskriitik Ernst Raudsepp rõhutab Kirjanduslikes Uudistes, et see puudutab eelkõige püsilugejaid, kes kõikidele ankeetlehtedele vastavad. Juhuslike lugejate, üksiknumbritest ostjate ja ankeetlehe mittetagasisaatjate kohta võivat selle põhjal vaid oletusi teha. Ligi pooled (48%) ankeedile vastanud lugejad olid 20–30aastased, 15–20aastaseid oli 12% ja üle 50 aastaseid 3% (Raudsepp 1929, 2). Üle 40 aasta vanuseid meeslugejaid oli lugejate hulgas 15%, samas vanusegrupis naislugejaid aga ainult 1% (A. 1929, 15). Lugejaist 61% olid linnaelanikud. Raudsepa (1929, 2) arvates võis maal luge-

---

14 Loosimisel osalemiseks pidi kirjastusele saatma ühe komplektina kõigi loosimiste vahelisel perioodil ilmunud LUBi numbrite ankeetlehed, kas osaliselt või täielikult vastatuna. Esimeseks korra ei olnud kirjastus eesmärgi seadnud, järgnevatel loosimisteks oli eesmärgiks seatud 3000 komplekti laekumine.

jaid rohkem olla, „ainult nad ei vasta ankeedile, või vastavad puudulikult“. 1928. a oktoobrikuiseks loosimiseks vastanutest 55% olid vähemalt täieliku keskkooliharidusega (samas), järgmiseks analüüsiks oli selliste vastanute arv tõusnud 70% lugejatest (A. 1929, 15), algharidusega oli 26% lugejaid. Raudsepa analüüsist lähtub, et elukutselt oli lugejaskond kirju, kõige rohkem oli vastajate hulgas ametnikke – 26%, järgnesid õpetajad (15%), õpilased (10%), elukutseta haritlased (10%) ja üliõpilased (7%), oskustöölised (8%), põllumehed (7%), sõjaväelased (5%), lihttöölised (5%), perenaised (4%), kohtunikud ja õigusteadlased (2%), kaupmehed (2%). Raudsepp lisab: „Saja lugeja kohta tuleb veel ligikaudu üks kirjanik, üks insener, üks arst, üks maalikunstnik või näitleja, üks ajakirjanik. Peale nende esinevad veel – riigikogu liige, haridusnõunik, notarid jne“ (Raudsepp 1929, 2). 40% vastanutest olid 1927. aasta sügisest 1928. aasta sügiseni ostnud kirjandust 1000–3000 sendi eest. Ainult LUBi väitis end olevat ostnud 2% lugejatest (samas). Suur osa lugejaist tunnistas, et LUBi ostmist mõjutas reisivõimalus (27%) või üldse reklaam ühes reisivõimalusega (20%), 24% mõjutasid ostma arvustused ja pealkirjad ajalehtedes, 25% autori nimi, 10% soovitusel, 9% raamatu välimus, 9% huvitav pealkiri, 9% raamatu odavus, 5% armastus raamatu vastu üldiselt ning üksikud töid põhjuseks igavuse või Švejki lood (D. P. 1928, 6).

Tagasisideankeetide analüüsides tunnistatakse, et kõiki lugejate soove ja arvamusi pole võimalik arvestada, „sest need on sagedasti hoopis üksteisele risti vastukäivad ja tihti absurdseki“ (J. K. 1928, 3). Ühte ja sama raamatut võis osa lugejaid pidada hurmavaks, teised aga rämpsuks. Näiteks Galsworthy „Esimene ja viimane“ leidis lugejate poolt üldiselt heakskiitu: arvatakse, et „tõlge on päris kena ja samuti ei jäta sisult midagi soovida“ ning „siis võiks „LUB“ ilmakuulsaks minna, kui igakord sarnaseid jutte lugeda saaks“ (samas, 7). Üks lugeja aga kirjutas nõnda: „Kahjuks ei ole seda numbrit ise lugenud. Keeleteadlase Aaviku järele (ütles isiklikult) mõjutavat pessimismi ja enesetapmist“ (samas). „Richard Greenow jantlikku lugu“ peab üks lugeja „kirjanduslike maiasmokkade jaoks“, teine sodiks ja kolmanda arvates võib see viia enesetapuni (samas).

Väga konkreetne küsimus esitati „Švejki seikluste“ avaldamise jätkamise kohta. Ka siin olid arvamused vastakad. 15% ei soovinud Švejki lugude jätkumist, osa pidas seda paberimäärimiseks, osa jäävat neist lugudest lausa haigeks (D. P. 1928, 4). Oli aga ka neid, kellele lood olla tervendavalt mõjunud, nt üks lugeja kirjutas, et „seda lugedes võib haige naeruga terveks saada“ (J. K. 1928, 7) ning teine: „Huvitav mis huvitav! Švejki lugedes kadus mu kange hambavalu üsna ära“ (D. P. 1928, 5). Umbes viiendik lugude ilmumise jätkumise pooldajatest arvasid, et lood võiks ilmuda lühendatult. Lühendada sooviti põhjusel, et „on palju roppust, hakkab liialt venima ja tüütuks minema ning lõpuks võtab liiga palju numbreid oma alla“ (samas). Üks lugeja pani Švejki menu Linde arvele, sest tõlge ületavat originaali (samas). Vihk vihult Švejki seikluste populaarsus

siiski langes, Raudsepa (1929, 7) arvates põhjusel, et „nähtavasti pole siiski sobiv ühe teose liiga pikale venitamine annetekaupa üle terve aasta“. Raudsepp, kelle sulest ilmus LUBi ankeetide kokkuvõte 1929. a märtsis, sõnastab hästi ka põhjuse, miks lugejate vastused on vahel nii vasturääkivad:

Muidugi on kirjanduse väärtuse kohta otsustava häälega kirjanduse-eriteadlased, kuid laiema lugejaskonna ja kunsti- (resp. kirjanduse-) teadlaste arvamused ei kata mitte alati teineteist. On suure kirjandusliku väärtusega teoseid, mis hoolimata väärtusest siiski kohased ei ole säärases kogus avaldamiseks, mis juba oma odava hinna pärast kindel on, et teda loevad kõige mitmesugusema arenemisega lugejatekihid. Õieti raske on leida niisugust keskmist raamatuterepertuaari, mis ühtlasi oleks kunstiliselt kõrge, ja mida loeksid ühtviisi huviga nii küps, arenenud, koolitatud maitsega lugeja kui ka alles kirjandusele võidetav, ettevalmistamatu lugeja. (Raudsepp 1929, 1)

Lugejad soovisid pikemaid jutustusi ja romaane ja nii, et üks teos ilmuks järjekustes numbrites (J. K. 1928, 6), lühemaid jutte pooldas vaid u 23% lugejaist ning enamik lugejaid pooldas näidendite avaldamist. Näiteks Shaw'd kiitsid ka need, kes väitsid, et muidu draamavormis teoseid ei hinda ega loe, kuid üks lugeja arvas: „Säärast rämpsüldse ei maksaks tõlkida!“ (Raudsepp 1929, 3). Ainult paar lugejat leidsid, et neid rõõmustaksid värsid (samas, 7).

Žanriliselt eelistasid lugejad psühholoogilisi romaane, järgnesid armastusromaanid (1929. a-ks oli nende populaarsus aga langenud), reisikirjeldused, ajaloolised romaanid ja klassikalised teosed (J. K. 1928, 6). Eelistati pigem tuttava keskkonna ja maaelu kujutamist, kuid oli ka neid, kes soovisid just lugeda suurlinna kirevast elust ning skandaalidest ja kriminaalsetest juhtumustest. Elulõbude käsitlemist soovis 46% lugejaist ning 26% ei soovinud LUBis viletsuse kujutamist, üks lugeja põhjendab: „Arvan, et LUBi ostjad on vaesem ja tööliste kiht, et ei oleks soovitatav nende viletsust veel ka kirjanduse kaudu neile meelde tuletada“ (D. P. 1928, 5).

Raudsepp (1929, 2) kirjutab, et suurele hulgale lugejatest (73% vastanuist) meeldib „kirjandus, milles käsitletakse jõulisi tüüpe, kes elus kõigest vaevata jagu saavad (teiste sõnadega, võib-olla heas tähenduses, seiklusjutte ja romaane)“. Lihtsameelseid tüüpe ja lihtsaid olukordi käsitlevaid (külarealistlikke) teoseid loeks 64% vastanuist. Positiivseid tüüpe ja elunähtusi käsitlevaid teoseid eelistas 72%, negatiivseid 48% lugejaist.

Soovidenäna nimetati tihedamini mitte konkreetseid kirjanikke, vaid pigem teatud rahvuste kirjandust, enamasti vene, saksa, prantsuse, inglise ja skandinaavia kirjandust, kuid leidis ka üksikuid, kes soovisid austraalia või aafrika kirjandust (J. K. 1928, 6).

Soovitatavate autoritena esitati aprilliks 1928 üle seitsmesaja nime. Esikohtadel olid Knut Hamsun (562) ja Henrik Ibsen (560), järgnesid Jack London (277), Lev Tolstoi (252), Fjodor Dostojevski (220), Émile Zola (197) (samas). Järgmises ankeetvastuste ana-

lüüsis lisandusid nimekirja veel Rabindranath Tagore, Oscar Wilde, Gabriele D'Annunzio, Guy de Maupassant, August Strindberg, Selma Lagerlöf jt. Soovitavatest teostest olid 1928. a aprillis esikohal Wilde'i „Dorian Gray näopilt“ (77), Ibseni „Peer Gynt“ (64), Tolstoi „Ülestõusmine“ (61), Dostojevski „Roim ja karistus“ (60), Hamsuni „Viktooria“ (57) ja „Paan“ (49) (J. K. 1928, 6). Suvel lisandusid Zola „Söekaevajad“, Tolstoi „Sõda ja rahu“ (D. P. 1928, 4). Oli ka lugejaid, kes soovisid LUBis näha Martin Lutheri teoseid, Karl Marxi „Kapitali“ ja teaduslikke raamatuid (J. K. 1928, 6). Ankeetküsitluses nimetatud 40 populaarsemast autorist 29 kirjaniku töid Loodus ka avaldas – seitsme töid ainult LUBis, 11 kirjanikku leidsid publitseerimist nii LUBis kui teistes Looduse sarjades. 20 konkreetsetest teostest, mida lugejad soovisid sarjas näha, ilmus Looduselt neli, ükski ei ilmunud aga LUBis.

Lugejate arvamus üksikute algupäraste teoste avaldamise kohta LUBis varieerus, oli neid, kes soovisid just eesti kirjanike töid, aga üks lugeja lausa pahandas: „LUBi“ ülesandeks pidi olema tutvustada eesti lugejaskonda välismaade parimate ilukirjanduslike uudisteostega. Aga Teie tahate meelitada ostjaid Joh. Sepa mälestustega ja avaldate sellest ühe osa „LUBis“. Kas see on maailmakirjandus? Ütelge ise, olge head!“ (J. K. 1928, 6).

Tõlgete stiil ja keel leidis enamjaolt heakskiitu (J. K. 1928, 7). 47% vastanutest eelistas tõlgetes lihvitud, peent keelt, ning 37% lihtsat kõnekeelt. Keeleuuduslike vorme pooldas väga suur enamus – 71% (Raudsepp 1929, 2). Ühel lugejal oli aga ka palve: „[. . .] on vähe raske, et on tarvitatud palju võõrsõnu. Kuid ärge jätke sellepärast võõrsõnu tarvitamast! Kirjutage ikka nõnda edasi. Meie kõik tahame neid omandada. Üks palve ainult – lisage võõrsõnadele eestikeelne tähendus juurde“ (J. K. 1928, 6).

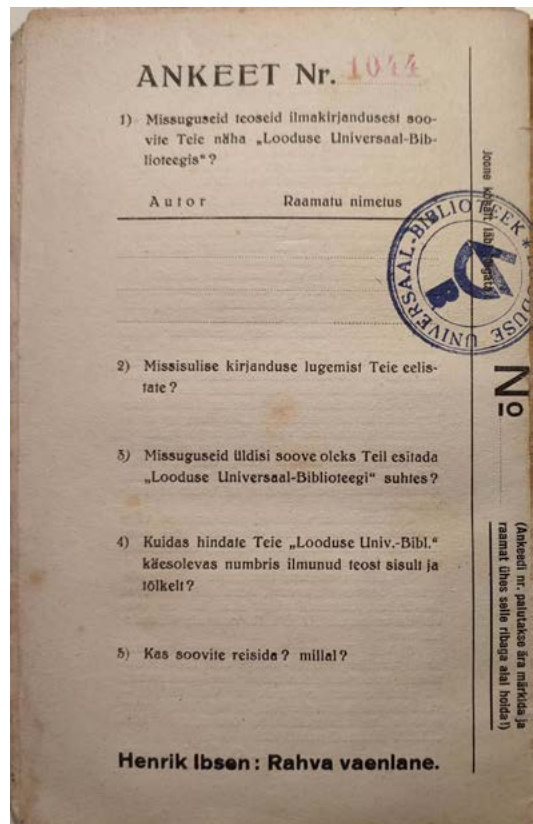
1928. a sellist sarjas ilmunud teost, mis oleks kõigile meeldinud, ei leidunudki. Kõige vähem (3%) mittemeeldimisi kogunud teosed olid Vladimir Krõmovi „Dollarite maalt“, Johannes Linnankoski „Karjatüdruk Hilja“ ja Selma Lagerlöfi „Soosauniku tütar“. Ka Krõmovi teised reisikirjeldused, kõik Albert Kivikase tõlkes, meeldisid inimestele väga. Lisaks faktile, et tegemist on „reisude ja reisikirjelduste“ ajajärguga, toob Raudsepp (1929, 6) välja ka tõlkija rolli ning kiidab tõlkeid. Populaarsed olid ka „Švejki seiklused“, Henrik Ibsen, August Strindberg, John Galsworthy, Upton Sinclair (A. 1929, 15; D. P. 1928, 6). 1929. a märtsi lõpuni ilmunud teostest osutusid lugejate lemmikuiks Valtoneni „Ära hõiska enne õhtut!“, Krõmovi „Linn-sfinks“ ning „Harakiri maalt“ (A. 1929, 15).

Kõige vähem meeldis lugejatele LUBis 1928. aastal ilmunud teostest „Muinasseiklusi“ (ei meeldinud 39%-le lugejaist), mittemeeldivuselt järgnesid Huxley „Richard Greenow jantlik lugu“ (33%), Garnetti „Daam rebaseks“ (31%), aga ka algupärane teos „Kenad naised“ Lindelt (23%) (Raudsepp 1929, 6) ja ungari autor Dezsö Szabó (A. 1929, 15). „Muinasseikluste“ mittemeeldimise põhjusena tuuakse välja, et „muinasjutud üldiselt on lugeda lastele ja see vaimutoit pole suure inimese kohane“ (D. P. 1928, 7). Inglise

autorite fantastiliste tööde leige vastuvõtu põhjusena nähakse meie ja inglise vaimulaadi liiga suurt erinevust (J. K. 1928, 7) ning fakti et „fantastilised ja muinasjutulised peletised“ eesti lugejale ei sümpatiseeri (Raudsepp 1929, 6). Raudsepp oletab, et Garnetti teose mittemõistmise üheks põhjuseks võib olla ka „tõlkija [Ants Orase] piinlik täpsus teksti ülekandmises ja ta harjumatult kaine lauseehitis“ (samas).

49% lugejatest ei pidanud välimust teose hindamisel oluliseks, 23% vastasid, et see mõjutab nende arvamust kindlasti (Raudsepp 1929, 6). Soovitati paremaid kaanejoonistusi, tugevamat köidet (samas, 7), kitsamat tekstiveergu, paremat paberit ja mahukamat raamatut (J. K. 1928, 6). Üldiselt oldi aga rahul, nt lugeja Narvast kiidab: „LUB on saanud minule igapäevaseks vajaduseks. Juhusel kui laupäevaks „LUB“ Narva ei jõua, on tunda temast puudust. Formaati väga hea, üldine väljanägemine meeldiv ja omapäraselt silmatorkav. Hind 25 senti ei tundu kallis“ (samas). Ilmumissageduse kohta avaldati arvamust vähe ja vastused olid üksteisest üsna erinevad: sooviti, et LUB ilmuks kord kuus, kord nädalas või suisa iga päev (samas). Mahu osas oli neid, kes soovisid sama hinna juures 128-leheküljelist mahtu, aga Palgi sõnul „paljud vastajad kinnitavadki, et 25 senti juures on nad kuhjaga rahul ja imestavad, et võib pakkuda nii palju“ (D. P. 1928, 5).

Lugejaküsitluse ankeet LUBis nr 6–7 (Henrik Ibsen „Rahva vaenlane“, Tartu: Loodus, 1928).

LUBi retseptioonist ajakirjanduses

Sarja ja üksikute numbrite retsensioone leidub ajakirjanduses vähe, kuid peaaegu iga numbri kohta leiab reklaame ning väga sageli esineb LUBi numbrite tutvustusi ajalehtede uue kirjanduse rubriikides. Järgnevalt toon välja mõned ajakirjanduses läbi aastate ilmunud hinnangud,¹⁵ et aimduks, milline pilt võis ajakirjanduse mõjul sarjast kujuneda selle potentsiaalsel sihtrühmal.¹⁶

Arusaadavatel põhjustel leiab LUB sagedasemat kajastamist 1928. aastal. Wõru Teatajas kirjutab pseudonüümi –puu taha varjunud isik, et väike kirjandus peab paratamatult ammutama lisa võõrsilt (1928a) ning arvustab mõnda sarjas ilmunud teost (1928b; 1928c).

LUBi esimestes numbrites ilmunud teosed leiavad heakskiitu Päewalehes (1928a) ning aprillikuises Kajas tõdetakse, et LUB on saavutanud raamatusõprade poolehoiu. Välimus ületavat välismaa sarnaseid väljaandeid, formaat olla mugav, paber vastupidav, trükk selge ja loetav (H. 1928). Ajalehe Sakala „Kirjandusliku pühadelaua“ artiklis kiidab Richard Viidalepp, et odavad rahvaraamatu seeriad „wõimaldavad waimlikku pühaderõõmu kehvemalegi ostjale“ (Raamatusõber 1928). Õpetaja Jaan Rummo avaldab aga Päewalehe veergudel arvamust, et 60-leheküljeline tõlketeos (Lagerlöfi „Soosauniku tütar“, LUB nr 40, tlk A. Karuste) võib olla palju rohkem väärt kui 600-leheküljeline algupärand (J. R. 1928). Kiidusõnu pälvib ajakirjanduses ka Londoni „Poksija Tom King“ (LUB nr 87, tlk Linda Luiga), mööndusega et „liiasti hellitatud ja peenenenud maitsele“ suudab ta pakkuda vähe (A. K. 1929).

1929. a Kirjanduslike Uudiste kevadnumbris trükitakse ära kristlik-poliitilises nädalalehes Pühapäevaleht ilmunud LUBi esimest aastakäiku hindav artikkel. Arvustaja tunnistab, et esimene aastakäik ilmus korrektselt ja hilinemata, lugemismaterjal oli mitmekesine, ning rõhutab, et odav rahvaraamat on „lugejate kasvataja, raamatusõprade koondaja ning huvitõstja säärase ala vastu kui kirjandus“ (Mod. 1929). Ta tõdeb, et sarjas on esikohal Inglis-Ameerika autorite tööd, kuid see olevat positiivne, sest ingliskeelse kirjandusega tutvumine on saanud meil võimalikuks alles viimasel ajal. Kiitust pälvivad ka tõlked: „Suurem osa tõlkeid on tehtud asjalikult. Nii on dr. A. Oras täie meisterlikkusega edasi andnud A. Huxley ja D. Garnetti raskepärase stiili. Igatahes tundub „Daam rebaseks“ eestikeelne tõlge saksakeelsest paremana“ (samas). Mod. tõdeb, et LUB ei ole keeleliselt kuidagi halvem kui tavalised tõlkeraamatud ning kohati isegi ületavat neid „õigekeelsuse korrektsuse ning täpse sõnastusviisi poolest“ (samas).

---

15 Kaasatud on artiklid, mis Rahvusraamatukogu digitaalarhiivis sarja, sarjas ilmunud teoseid või autoreid otsides vasteks tulid.

16 Ajaleht oli levinuimaks lugemismaterjaliks ning raamatukoguteadlane Helene Mugasto on toonitanud selle mõju raamatu vastu huvi äratamisel, rõhutades aga seda, et „ametlikul“ kriitikal on sageli väiksem mõju kui objektiivsel informatsioonil ning just mahaarvustatud teos tekitab lugejais huvi (Mugasto 1936).

Joh. Woitk (1930) toob aastaalguse kirjanduslaua analüüsil taas välja raamatu hinna olulisuse ning mainib silmapaistva tõlkena maailmakirjandusest Hamsuni „Tuisupead“ (LUB nr 95–96, tlk J. Järv). Sama aasta jõululauale soovitatakse aga muuhulgas „V. Krõmovi geniaalsete reisikirjade eestikeelsed tõlkeid“ (an. 1930).

1931. a novembris teeb Postimehes Looduse tõlkeilukirjandusest ülevaate Karl August Hindrey, kes tõdeb: „soliidsus, mis tahaks ilmneda kirjanikkude walikul, näitab mõnikord mõrasid ning [. . .] pakkumiswiis reklaami kaudu annab mõnikord liigse äritsemise maigu“, samas tunnistab ta, et LUBi nimestikku lugedes peab konstateerima nimekate kirjanikkude suurt ülekaalu ning mõned kättejuhtuvad „väiksemad väärtused“ ei pea mõjutama otsust kogu toodangu suhtes. Tõlgetes olevat „wahesid ja wõnkumisi“ ning mõni modernitsevat nii, et „süda läägeks võib minna“, ent Oras pälvib tõlkijana vaid kiidusõnu (Hindrey 1931).

1933. a ilmub Postimehes Pauksoni artikkel Eesti kirjanduslikust impordist, kus ta kurdab, et LUBis on kuulsad autorid esindatud vaid siit-sealt nopitud pisiasjadega, ainsaks erandiks reas üksik- ja kaksiknumbrites ilmunud Švejski lood. Ta heidab ka ette kava puudumist tõlgitava valikuks ning püüdu „kirevusele ja teatavale eksootilisusele reklaami huvides“, peatudes taas ka mõningate teoste terviklikkuse sundformaadile ohverdamise teemal (Paukson 1933b). Paukson jätkab:

Pea kõik on olenenud tõlkijaist, kes pakuvad kaupa kirjastusele, tänu neile on ilmunud ka tänapäeval välismail esirinnalist [. . .]. Tekstiliselt on tõlgete kvaliteet mitmekesine, võrreldes endisaegsete tõlgetega vägagi loetav, kuid täiesti usaldatav ja rahuldav ainult keelte ja stiili tundjate töis. (Paukson 1933b)

Sarjas avaldatud teoste ja tõlgete kvaliteeti ja populaarsust näitab ka see, et mitmed LUBi raamatud valiti eri soovitusnimestikesse. 1935. a Eesti raamatuaasta tähistamise raames väljaantud nimestikust (Raamatu-aasta peakomitee 1935, 6), mis pidi olema abiks koduste raamatute soetamisel ning väiksemate avalike raamatukogude täiendamisel, leiab Ibseni „Rahva vaenlase“ (LUB nr 6–7, tlk Georg Eduard Luiga) ja Gogoli „Taras Bulba“ (LUB nr 68–69, tlk Artur Adson). Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi koostatud avalikkudele raamatukogudele soovitatud raamatute nimekirja (Alas 1936 ja 1939) pääses suisa 31 LUBis ilmunud teost.

Müük ja tiraažid

LUBi tellijate arvu ning tiraažide kohta ei ole kahjuks võimalik ammendavat infot esitada, arhiiviallikates on dokumenteeritud vaid numbrite 157/158–179/180 tiraažid – iga number 1850 eksemplari (Kirjastus-osaühisus Loodus 1931–1932). Varasemate tiraažide kohta lubavad oletusi teha mõned artiklid. Näiteks mainib riigikogu liige August Tamman LUBi kirjandusõhtul Pärnus 1928. a juulis raamatuturust ja lugejaskonnast

rääkides LUBi 4000-eksemplarilist tiraaži, toonitades, et kui rahvas kitsendaks kulusid alkoholile ja ostaks rohkem kirjandust, võiks LUB ilmuda lausa iga päev või LUBile lisaks veel mitmeid seesuguseid sarju. Ajalehes Kaja ilmunud LUBi edu käsitlevas artiklis esitatud müüginumbrid jäävad ligikaudu samasse suurusjärku: John Galsworthy „Esimene ja viimane“ – 4535 eksemplari, Aldous Huxley „Richard Greenow jantlik lugu“ – 4514, Frans Eemil Sillanpää „Hildu ja Ragnar“ – 4317, Johannes Linnankoski „Karjatüdruk Hilja“ – 4080, Jaroslav Hašeki „Švejki seiklused“ 1 – 4474, „Švejki seiklused“ 2 – 3819, „Švejki seiklused“ 3 – 3285, Henrik Ibseni „Rahva vaenlane“ – 3694, David Garnetti „Daam rebaseks“ – 3617, François René de Chateaubriand'i „Viimase Abenserraadži seiklused“ – 3449, Otto Julius Bierbaumi „Siugnaine“ – 3315 (H. 1928). Võrdluseks võib välja tuua, et rahvusbibliograafia andmeil oli samal aastal Eesti Kirjanduse Seltsi „Noorsoo kirjavara“ sarjas ilmunud nimetuste tiraažiks 1500–2000 eksemplari.

Vähemalt osa numbrite tiraažid pidid aga olema tunduvalt suuremad ja nende realiseerimisega esines probleeme. Kui Loodus saadab 1931. a augustis haridus- ja sotsiaalministrile kirja, kus teatab, et on teadlik raamatukogude piiratud eelarvest ja väikestest kogudest ning on seetõttu otsustanud kinkida kooliraamatukogudele jagamiseks raamatuid (Haridusministeerium 1931–1933, 1), siis on nimekirjas lisaks õpikutele ka LUBi numbreid (pakutakse kuni numbrini 104), mille eksemplaride arv jääb vahemikku 400–4700 (samas, 4–6). Kuna mitmeid raamatuid pakutakse suuremas arvus, kui on avalikke õppeasutusi, ning mõned raamatud ei ole koolide jaoks kohased, palub ministeerium luba nende jagamiseks ka avalikele raamatukogudele (samas, 12). Loodus vastavat luba ei anna, küll aga on nõus sellega, et raamatud lähevad erakoolide raamatukogudesse (samas, 14). Pakutava kirjanduse sobivus kooliraamatukogude täiendamiseks tõuseb teemaks ka koolide kirjalikes vastustes haridusosakonnale. Näiteks Tartu koolinõunikud kurdavad, et „kahjuks leidub K.Ü. „Looduse“ poolt koolidele annetatud raamatute hulgas selliseid, küll üksikuid, mis kas kirjandusliku väärtuse puudusel või maksvate kõlbluse-normide seisukohalt pole kohased kooliraamatukogudesse“ (samas, 260). Üles on loetud kuus mittesobivat nimetust, kolm neist kuuluvad LUBi sarja: Bernhard Linde algupärane „Kenad naised“ ning kaks tõlketeost, David Garnetti „Daam rebaseks“ ja Viljo Kojo „Päike, kuu ja valge hobune“ (samas). Raamatute vastu tunnevad huvi aga veel ka lastekodud, Lätis asuvad eesti algkoolid, mitmesugused ühingud jt.

LUBi numbreid realiseeriti ka ajalehe Nool ristsõnamõistatuste ja lugejamängude auhindadena. 1932. aastal jagati aga LUBi numbreid ajalehe Lõuna-Eesti tellijatele ning 1933. a Wõru Teataja tellijatele. 1934. a reklaamib Loodus soodushinnaga (ühe numbriga hinnaks 8 senti) LUBide ostmise võimalust. Nimestikust puuduvad vaid viis teost: nr 1, John Galsworthy „Esimene ja viimane“; nr 5, Jaroslav Hašeki „Vahva sõduri Švejki seiklused ilmasõja kestel“; nr 126–129, Guy de Maupassanti „Tugev kui surm“; nr 138–141, Berta

Rucki „Tema ametlik mõrsja“ ja nr 157–158, Ferenc Herczegi „Djurkovitši tütrede“ (Univers. Biblioteek 8 sendi eest 1934), mille tiraažid olid tõenäoliselt selleks ajaks läbi müüdnud. Švejki seiklused puudusid kusjuures juba koolidele jagatavate teoste nimekirjast (Haridusministeerium 1931–1933, 21). 1935. a soodusmüügi raames müüakse LUBe juba 5 sendi eest (Odav raamatunädal 1935).

Tõenäoliselt just kahaneva populaarsuse ja müüginumbrite languse tõttu LUB sellisel kujul ilmumise lõpetaski. Kuigi Loodus oli juba varasemalt asunud LUBi 25-sendist novellisarja ümber kujundama 50–75-sendiseks romaanisarjaks, siis 1932. aastal muudeti selle kinnitamiseks ka sarja nimi „Tänapäeva romaaniks“. „Tänapäeva romaan“ oli suunatud juba ainult žanrikirjandusele, pakkudes „vaheldumisi kriminaal- ja armastusromaanide nimekamate maailma kirjanikkude sulest“ (Lõuna-Eesti 1932), kuna sellelaadilise kirjanduse järele olevat lugejate nõudmine elav. Kõik sarja teosed olevat moodsad, „kujutades vaid tänapäeva inimest ja kajastades praegusaja mõttelaadi“ (samal).

Kokkuvõtteks

LUB oli laiale lugejakonnale mõeldud rahvaraamatusari, mille odav hind pidi meelitama raamatuid ostma ka need, kellele raamat polnud varem kättesaadav või kellel lihtsalt puudus raamatute vastu huvi.

LUB täitis kirjastuse seatud eesmärgi – sari tegi välismaise uuema ilukirjandusega tutvumise võimalikuks ka neile, kellel raha nappis ja võõrkeelte oskus oli puudulik. Algselt lubatud vähemalt kahest aastast ilmus sari poole kauem – neli aastat. Selle aja jooksul ilmus sarjas 109 nimetust, millest 104 moodustasid tõlked 67 autorilt tõlgituna 11 keelest 45 tõlkija poolt.

Sarja valikupõhimõtted lähtusid mitmekesisusest – lugejaile pakuti nii vormilt kui sisult eriilmelisi teoseid, tutvustati eri maade kirjandust, pakkudes tunnustatud ja auhinnatud autorite ning mõne juba tuttava teose kõrval ka uusi ja vähem tuntud nimesid, pidades silmas aga ka eesmärgi hoida kulud ja seega numbri hind võimalikult madalal. Formaadist, vahel võib-olla ka toimetaja või tõlkija otsusest tingituna oli raamatute saatesõnaga varustamine üsna juhuslik ning neid leidub umbes kahes kolmandikus nimetustest.

LUBi tõlkijaskond oli kirju. Tõlkijate hulgas oli kirjanikke, keeleteadlasi, nii vilunud, alles alustavaid kui ka juhuslikke tõlkijaid. Sellest tulenesid kindlasti ka erinevused tõlgete kvaliteedis, kuigi need läbisid alati süstemaatilise toimetamise ja võrdluse originaaliga, mis omakorda mõjutas sarja vastukaja. Kuigi ajakirjanduses enamasti kiideti mitmekesisest kirjanduse valikut, algkeelest tõlkimist ning mõningaid tõlkijaid, oli ka neid, kes heitsid kirjastusele ette „ärilist“ lähenemist, millega omakorda olevat kaasas käinud ebatäpsed tõlked ja teoste kärped. Halvustav suhtumine võib olla põhjustatud ka rivaalitsemisest, sest sarjaga kinnitas Loodus oma koha tõlkeilukirjanduse turul.

Võttes arvesse LUBi lugejaküsitluse vastusteid, mille analüüsid annavad meile ainulaadse võimaluse Eesti lugejaskonna, nende maitse, ootuste ja soovide tundmaõppimiseks, vormis kirjastus jooksvalt sarja ümber (ilmuma hakkasid mahukamad topeltnumbrid), avaldas teoseid rahva lemmikkirjanikelt ning kujundas välja teisi sarju (nt 1929. a ilmuma hakanud „Looduse kroonine romaan“). LUBi müüginumbrid ajapikku langesid ning kirjastus hakkas väärtusliku, kuid väikesemahulise maailmakirjanduse asemel välja andma mahukamaid vähem väärtuslikke ja ajaviitelisi tõlketeoseid (nt 1932. a ilmuma hakanud „Tänapäeva romaan“).

„Universaal-biblioteegi“ panust Eesti kirjandusvälja ei tohiks alahinnata. Sarja ilmunahakkamine 1927. aasta lõpus laiendas märgatavalt tõlgitava kirjanduse valikut, mistõttu võib sarjas näha tõlkekirjanduse ja uute autorite tutvustamise vahendit, millega loodi ühtlasi ka mitmele hiljem väga produktiivseks kujunenud tõlkijale (nt Anna Mägi, Adelaide Lemberg) võimalus tõlkeväljal alustamiseks. Üldistades võiks öelda, et sama kirev kui oli sarjas ilmunud nimetuste valik, oli ka lugejate tagasiside, tõlkijas-kond ning kriitikute hinnangud. Fakt, et peaaegu üks kolmandik sarjas ilmunud töödest leidsid tee soovitusnimestikesse, kõneleb aga sellest, et sarjas ilmus palju hindamisväärset. Lisaks pani LUB aluse žanriliselt mitmekesisele, eri rahvaste kirjandust tutvustavale raamatusarja formaadile, mis on meie kultuuriruumis Loomingu Raamatukoguna elujõuline ka tänapäeval.

Artikkel on valminud Eesti Teadusagentuuri rahastatud uurimisprojekti PRG1206 „Tõlkimine ajaloos, Eesti 1850–2010: tekstid, tegijad, institutsioonid ja praktikad“ raames.

Allikad

- A. 1929. „Vastuseid LUBi ankeedile 1929. a. esimesel veerandil.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 26/27, 14–15.
- A. K. 1929. „Kirjandus.“ – *Päewaleht*, 12. september.
- Aavik, Joh[annes]. 1928. „Väliskirjanduse populariseerimine.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 19, 1–2.
- Alas, Rud[olf]. 1936. *Avalikkudele raamatukogudele soovitatud kirjanduse ülevaade 1929–1935*. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.
- . 1939. *Avalikkudele raamatukogudele soovitatud kirjanduse ülevaade II: 1936–1938*. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.
- an. 1930. „Kirjandust jõululauale.“ – *Meie Hääl*, 23. detsember.
- Annus, Age. 2010. „Kirjastus „Loodus“ trükiste bibliograafia.“ Lõputöö. Juhendanud Ilmar Vaaro. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia, infohariduse osakond.
- Bergmann, A[nn]a. 1931. „1 kiri kirjastusele Valik.“ Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv. EKM EKLA, f 215, m 22: 21.

D. P. [Daniel Palgi]. 1928. „LUBi ankeet. LUBi kirjandusõhtul Pärnus 16. VII. 1928 antud ülevaade.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 20/21, 4–7.

Ehrenburg, Ilja. [1928]. „Viis piipu. Vene keelest tõlkinud Jaan Kangilaski.“ Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv. EKM EKLA, f 56, m 58: 0.

Ennosaar, Virve, koost. 1996. *Eesti raamatusarjad. Ilukirjandus*. I. 1918–1940. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Gielen, Katiliina. 2012. „Translator in systems: some notes on the factors shaping translations: the case of Marta Sillaots and Young Estonia Publishing.“ – *World literature and national literatures*, toimetanud Jüri Talvet jt, 259–266. Tartu: Tartu University Press.

H. 1928. „Looduse“ terwitataw ettewõte. Uniwersaal-biblioteegi mõte läbi löönud.“ – *Kaja*, 3. aprill.

Hamburg, P[aul]. 1931. „Mõnda meie odava rahvaraamatu arenemisteelt.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 41, 1–3.

Haridusministeerium 1931–1933. „Kirjavahetus kirjastusühisusega „Loodus“ ja linna- ning maakoolivalitsustega „Looduse“ poolt koolidele kingitud raamatute asjus ja raamatute nimistud.“ Rahvusarhiiv. RA, ERA.1108.4.785.

Hašek, Jaroslav. 1928a. „Vahva sõduri Švejki seiklused ilmasõja kestel. Teel väeliinile V–VII. Tšehhi keelest tõlkinud Bernhard Linde.“ Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv. EKM EKLA, f 56, m 104: 0.

———. 1928b. „[Vahva sõdur Švejki seiklused ilmasõja kestel. Kuulsusriikka rünnaku arendamine.] XII–XIV. Tšehhi keelest tõlkinud Bernhard Linde.“ Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv. EKM EKLA, f 56, m 106: 0.

Hiedel, Lembe. (1995) 2006. „„Loomingu Raamatukogu“ alaeast. Märkmeid ja meenutusi aastaist 1957–1973.“ – „Loomingu Raamatukogu“ viiskümmend aastat, toimetanud T. Kuusik ja A. Saluäär, 159–204. Tallinn: SA Kultuurileht.

Hindrey, K[arl] A[ugust]. 1931. „Tõlkekirjandus. III.“ – *Postimees*, 22. november.

J. K. 1928. „„LUBi“ ankeedi tulemustest.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 19, 3, 6–8.

J. R. [Jaan Rummo]. 1928. „Liiglihaküllane kirjandus.“ – *Päewaleht*, 24. november.

Kaints, Holger. 1992. „„Loomingu Raamatukogu“ aasta 1991.“ – *Sirp*, 24. aprill.

Kaja. 1928. „Wahwa sõdur Shwejk „Wanemuises“. „LUBi“ priisõidud wälja loositud.“ 18. aprill.

Kangilaski, Jaan. 1921–1929. „16 kirja August Palm'ile, 24. detsember 1921 – 22. oktoober 1929, d-ta.“ Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv. EKM EKLA, f 286, m 4: 11.

Kirjanduslikke Uudiseid. 1928. „Looduse Universaal-Biblioteek – odav raamat-ajakiri.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 17, 1–2.

Kirjastus-osäühisus Loodus. 1924–1936. „Lepingud autoritega. A.“ Rahvusarhiiv. RA, ERA.3973.1.3.

———. 1924–1940. „Lepingud autoritega. R.“ Rahvusarhiiv. RA, ERA.3973.1.10.

———. 1931–1932. „Kassa- ja arveraamatud. „LUB“ ja „Tänapäeva Roman“.“ Rahvusarhiiv. RA, ERA.3973.2.29.

Looduse Universaal Biblioteegi Talitus. 1928. „Looduse Universaal Biblioteegi Kaastöölistele-tellimisvastuvõtjaille!“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 18, 5–6.

LUB nr 1 = Galsworthy, John. 1927. *Esimene ja viimane*. Looduse universaal-biblioteek 1. Tõlkinud Mihkel Reiman. Tartu: Loodus.

LUB nr 5 = Hašek, Jaroslav. 1928. *Vahva sõduri Švejki seiklused ilmasõja kestel*. Looduse universaal-biblioteek 5. Tõlkinud Bernhard Linde. Tartu: Loodus.

- LUB nr 34 = Kipling, Rudyard. 1928. *India jutud*. Looduse universaal-biblioteek 34. Tõlkinud Olaf Rood. Tartu: Loodus.
- LUB nr 41 = Sand, George. 1928. *Kuradi mülgas*. Looduse universaal-biblioteek 41. Tõlkinud A. Andur. Tartu: Loodus.
- LUB nr 44 = Shaw, Bernard. 1928. *Südamemurdumise maja*. Looduse universaal-biblioteek 44. Tõlkinud Mihkel Reiman. Tartu: Loodus.
- LUB nr 56 = Maupassant, Guy de. 1928. *Nülitud käsi*. Looduse universaal-biblioteek 56. Tõlkinud Otto Treu. Tartu: Loodus.
- LUB nr 60 = Reymont, Władysław St. 1929. *Kaebealune nr. 437*. Looduse universaal-biblioteek 56. Tõlkinud Arthur Roose. Tartu: Loodus.
- LUB nr 68/69 = Gogol, Nikolai. 1929. *Taras Bulba*. Looduse universaal-biblioteek 68/69. Tõlkinud Arthur Adson. Tartu: Loodus.
- LUB nr 86 = Strobl, Karl Hans. 1929. *Riivatu nunn*. Looduse universaal-biblioteek 86. Tõlkinud Jaan Kangilaski. Tartu: Loodus.
- LUB nr 92 = Heidenstam, Verner von. 1929. *Karl XII*. Looduse universaal-biblioteek 92. Tõlkinud Ernst Raudsepp. Tartu: Loodus.
- LUB nr 115 = Prévost, Marcel. 1930. *Julienne'i abielu*. Looduse universaal-biblioteek 115. Tõlkinud Mart Luht. Tartu: Loodus.
- LUB nr 161/162 = Louys, Pierre. 1931. *Naine ja hüpnukk: Hispaania romaan*. Looduse universaal-biblioteek 115. Tõlkinud Marta Sillaots. Tartu: Loodus.
- Lõuna-Eesti*. 1932. „Tänapäeva Romaan.“ 15. november.
- Majandusministeerium. 1922–1939. „Kirjastus O/Ü „Loodus“. 20.12.1922–07.11.1939.“ Rahvusarhiiv. RA, ERA.969.1.801.
- Mod. 1929. „LUBi esimene aastakäik.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 26/27, 7.
- Mugasto, Helene. 1936. „Lugemishuvist ja lugejate-tüüpidest.“ – *Looming* 10: 1138–1145.
- Männik, H. 1931. „Pilk K./Ü. “Looduse” senisele tegevusele.“ – *Raamatute tutvustaja*, nr 9, 238–239.
- Möldre, Aile. 2012a. „Kirjastamine ja raamatutoodang Eesti Vabariigis 1918–1940.“ – *Eestikeelne raamat 1918–1940*, 1. kd, lk 27–41. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.
- . 2012b. „Ilukirjanduse tõlked 20. sajandi esimese poole Eesti ja Soome raamatutoodangus (1900–1940).“ – *Methis. Studia humaniora Estonica*, nr 9–10. *Tõlkeloo erinumber*, toimetanud Anne Lange, Daniele Monticelli, 88–101. <https://doi.org/10.7592/methis.v7i9/10.570>.
- . 2023. „Kirjastustegevus 1918–1940.“ Ülevaade TLÜ seminaris „Tõlkimine ajaloos“, käsikiri artikli autori valduses.
- Odav raamatunädal 18.II – 2.III*. [1935]. [Pisitrükis.] [Tartu]: Loodus.
- Palgi, Daniel. 2010. *Murduvas maailmas*. I–III. *Mälestusi*. Tallinn: Eesti Päevaleht.
- Paukson, Harald. 1933a. „Viimase aja silmapaistvamaid proosatõlkeid.“ – *Looming* 8: 958–964; 9: 1067–1072; 10: 1189–1193.
- Paukson, H[arald]. 1933b. „Meie kirjanduslikust impordist.“ – *Postimees*, 2. august.
- Puksoo, Friedrich. 1973. *Raamat ja tema sõbrad*. Tallinn: Valgus.
- Puksov [Puksoo], Fr[iedrich] 1931. „Märkmeid eesti raamatu ja kirjastuse arengust.“ – *Raamatute tutvustaja*, nr 9, lk 5–8.

- puu. 1928a. „„Looduse“ uniwersaalbiblioteek.“ – *Wõru Teataja*, 14. veebruar.
- . 1928b. „Kaks tõlketest Soome keelest. Looduse uniwersaal biblioteegi nr. 3, 4.“ – *Wõru Teataja*, 21. veebruar.
- . 1928c. „Üks humooriline hiigalteos. Jaroslaw Hasheki „Södur Shweiki“ seiklused.“ – *Wõru Teataja*, 31. märts.
- Päewaleht*. 1928a. „Kirjandus. „Looduse“ uniwersaal-biblioteek.“ 1. märts.
- . 1928b. „Wähese rahaga wõib saada head kirjandust.“ 6. november.
- Raamatu-aasta peakomitee. 1935. *Eesti algupärase ja tõlkekirjanduse valimikkude nimestikud*. Tallinn: Raamatu-aasta peakomitee.
- Raamatusõber [Richard Viidalepp]. 1928. „Kirjanduslik pühadelaud.“ – *Sakala*, 7. aprill.
- Raudsepp, Ernst. 1929. „Kokkuvõtteid LUBi ankeetidest 16. oktoobrist 1928. a. ja 16. jaanuarist 1929. a.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 25, 1–3, 6–7.
- Riigi Statistika Keskbüroo. 1937. *Eesti arvudes 1920–1935 = Estonie en chiffres: résumé rétrospectif de 1920–1935*. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo.
- Riigi Teataja*. 1928. „Avalikkude õppeasutuste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seadus.“ 16. märts.
- Sand, George. [1928]. „Kuradi mülgas. Prantsuse keelest tõlkinud A. Andur.“ Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv. EKM EKLA, f 56, m 268: 0.
- Siseministeerium. 1920–1923. „Kirjastusühing „Loodus“. 09.09.1920–17.05.1923.“ Rahvusarhiiv. RA, ERA.14.7.823.
- Tamman, Aug[ust]. 1928. „Raamat ja rahvas.“ – *Kirjanduslikke Uudiseid*, nr 20/21, 1–3.
- Talvik, Mati ja Indrek Kangur. 2015. „H. Männik ja „Loodus“.“ – *Ajavaod. Ärimed*: 111. ERR Arhiiv (veebileht). Eesti Rahvusringhäälingu videosalvestus, eetris 12. aprillil. <https://arhiiv.err.ee/video/vaata/ajavaod-arimehed-h-mannik-ja-loodus>.
- Tarik, Elle. 2010. „Kirjastus Loodus 1920–1940.“ – *Tartu Linnaraamatukogu kirjandusveeb*. <https://www.luts.ee/kirjandusveeb/index.php/kirjandusauhinnad/kirjastus-loodus-1920-1940>.
- Tomusk, Ilmar. 2019. „Sada aastat Eesti riigikeelt.“ – *Looming* 3: 432–440.
- Univers. Biblioteek 8 sendi eest!* 1934. [Pisitrükis.] Tartu: Loodus.
- Uus Eesti*. 1939. „Sillanpää helistas lastele: „Mina sain Nobeli auhinna.““ 12. november 1939.
- V. P. 1974. „Lahkus kaks „Looduse“ meest.“ – *Välis-Eesti: sõltumatu informatsiooni, kultuurisündmuste ja majanduse ajaleht*, 21 juuli.
- Woitk, Joh. 1930. „Pilt kirjanduse lauale.“ – *Uudised*, 4. jaanuar.

Piret Pärigma – Tallinna Ülikooli kultuuride uuringute doktorant. Tema uurimisvaldkonnad on tõlketeadus, tõlkeajalugu ja tõlkijauuringud. Osaleb uurimisprojektis „Tõlkimine ajaloos, Eesti 1850–2010: tekstid, tegijad, institutsioonid ja praktikad“.

E-post: [parigma\[at\]tlu.ee](mailto:parigma[at]tlu.ee)

Universal Library by Loodus (1927–1931): A Case Study from the Book Series

Piret Pärigma

Keywords: Loodus publishing house, Universal Library by Loodus (LUB), 1927–1931, book series, publishing of fiction, translations of fiction

The article gives an overview of the Looduse Universaal-biblioteek (Universal Library by Loodus, LUB; 1927–1931) book series. The series was published by Loodus (Nature; 1920–1940), the largest and most successful publisher in interwar Estonia. The series is considered the first consistently published translation series of literary works for adult readers in the Republic of Estonia and has historical significance. The main objective of the article is to reconstruct the comprehensive story of the series and understand its role in the development of the publishing house and in Estonian translation history. The sources used are archival documents and interwar-period newspaper articles, publications by Loodus and testimonials from contemporaries.

In the article I give a short overview of the Loodus and its contribution to literary translation in Estonia, introduce the goals and expectations of the series, look at the marketing strategy, analyse what was published and touch on the subject of translators and translations.

Functioning as a popular series for a diverse readership, the aim of the series was to introduce Estonian readers to the latest foreign literature and create a habit of buying books, which was encouraged by low price. The introduction to the book series in the magazine *Kirjanduslikke Uudiseid* (published by Loodus; editor-in-chief, one of the founders and head of the publishing house, also editor-in-chief and managing editor of LUB was Hans Männik) promises professional translations from original languages. Yet, the constant need for translations resulted in opportunities for novice and occasional translators as well as professionals.

Important factors were affordability, regularity and compact format. Initially issued every Saturday, totalling 52 releases annually, the typical issue spanned 62–64 pages. From the second quarter of 1930, double issues were released twice a month, occasionally extending to triple and quadruple issues. Priced at 25 cents per issue, an annual subscription cost 12 kroons. The initial print run was over 4,000 copies, diminishing to 1,850 in the final year.

Commencing with John Galsworthy's "The First and the Last" on December 31, 1927 (translated by Mihkel Reiman), the series concluded with issue 179–180 (Henri Duvernois "La fugue", translated by Mart Luht) in December 1931. One-hundred-and-nine titles appeared in 180 issues, only five of them by Estonian authors. Translated literature encompassed 104 works from 80 authors, translated from 11 languages by 45 translators (published under 47 distinct names, two known pseudonyms have been excluded). About one-third of the titles had a foreword. The length of the articles were probably directly dependent on the strict format of the book.

Though the translations underwent scrutiny from the publishing house, the series faced some criticism, particularly regarding claims of abridgment. However, several titles published in the series were included in the recommended lists, i.e. the list sent to public libraries by the Ministry of Education and Social Affairs and to home libraries by The Estonian Book Year Committee in 1935.

A lot of emphasis was put on marketing, including pre-ordering (book agents collecting orders in the countryside played an important role), the extensive sales network, advertisements, campaigns (for example free books with pre-orders), and literary evenings. A reader questionnaire was published at the end of each issue until issue 66/67 to find readers' preferences, with respondents entered into a draw for travel tickets. Analyses of these questionnaires provided valuable insights into the readership, its opinions on the series and literature at large.

The contribution of the Loodus Universal Library to the Estonian literary field should not be underestimated. The series significantly expanded the selection of translated authors, making it a tool for introducing translated literature and new writers and fostering opportunities for emerging translators. Moreover, it positioned the publishing house successfully in the translational fiction market and laid the foundation for a genre-diverse book series magazine. This format remains vibrant in Estonia's cultural sphere to this day through the book series (officially categorised as a magazine) *Loomingu Raamatukogu* ('The Library of Creation'), published by the Estonian Writers' Union.

Piret Pärigma is a PhD student in Studies of Cultures at Tallinn University. Her research interests include translation studies, translation history and translator studies. She is currently engaged in the *Translation in History, Estonia 1850–2010: Texts, Agents, Institutions and Practices* research project.
E-mail: [pargma\[at\]tlu.ee](mailto:pargma[at]tlu.ee)